

2.8. Взаємозв'язок показників самозабезпеченості та збалансованості споживання основних продуктів харчування в Україні

Оцінка стану продовольчої безпеки дозволяє оперативно реагувати на продовольчу систему загалом, а також на її підсистеми: виробництво, формування і розподіл продовольчих товарів, управління попитом на продовольчі товари, споживання продовольства з точки зору самозабезпечення, незалежності, доступності, збалансованості та якості харчування населення держави. Особливістю забезпечення продовольчої безпеки України, порівняно з деякими іншими державами, є не тільки самозабезпечення основними видами продовольства, але й створення потужного експортного агропродовольчого потенціалу [1, с. 41].

Надійність забезпечення продовольчої безпеки полягає як у достатньому самозабезпеченні продуктами харчування, так і в наявності коштів для їх імпорту в необхідних обсягах за умов мінімальної потенційної вразливості продовольчого забезпечення населення в разі виникнення ускладнень з імпортом продовольства (відсутність валюти, зростання цін, ембарго тощо) [2, с. 25].

Продовольча самозабезпеченість на макрорівні характеризує продовольчу незалежність держави і визначається як здатність національної економіки покривати внутрішні потреби в продовольстві за рахунок вітчизняного виробництва. Якщо забезпеченість кількісно визначається співвідношенням середньодушового рівня споживання продовольства з фізіологічно необхідними нормами і асортиментом продуктів харчування для нормальної життєдіяльності населення, то самозабезпеченість характеризує більш глибинний рівень економічних стосунків – виробничий. Рівень продовольчої самозабезпеченості, що обчислюється як відношення внутрішнього споживання продовольства до обсягів національного виробництва продуктів харчування, для різних держав і продуктів неоднаковий. Він визначається платоспроможним попитом населення на продовольство, рівнем розвитку агропромислового комплексу і

розмірами його товарних ресурсів, мірою вигідності і надійності міжнародних продовольчих зв'язків. За міжнародними критеріями, продовольча незалежність досягається при 80%-му рівні споживання вітчизняного продовольства [3, с. 15]. Вітчизняні економісти також оцінюють критерій досягнення повної продовольчої самозабезпеченості країни, коли до 80% продуктів харчування робляться власними силами [4, с. 65].

Отже, самозабезпеченість характеризується такими показниками: імпортозалежність основних харчових продуктів, яка визначається як частка імпорту у загальній ємності споживання продукції харчування; питома вага експорту основних видів продукції сільського господарства (сировини) та харчової промисловості у споживанні. З іншого боку, збалансованість можна оцінити такими індикаторами: баланс виробництва і споживання основних видів харчової продукції; рівень самозабезпеченості окремими продуктами харчування, які входять до споживчого кошику; питома вага власного виробництва продукції в загальному фонді споживання.

Дослідимо взаємозв'язок між показниками збалансованості та самозабезпеченості харчовими продуктами населення України. Аналіз проведемо за основними видами харчової продукції в порядку зростання відповідності споживання в розрахунку на одну особу фактичних даних раціональним нормам харчування, розрахованими МОЗ України [5].

Найгірша ситуація із споживанням необхідної кількості продукції у 2005-2012 рр. склалася із плодами, ягодами та виноградом (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу): споживання коливалося від 33% до 59% від норми, затверджених МОЗ України (табл. 1), хоча і мало тенденцію до зростання.

Таблиця 1

Показники самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання плодів, ягід та винограду (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу) за 2005-2012 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
-----------	------	------	------	------	------	------	------	------

Виробництво, тис. т	2133	1415	1829	1919	2087	2154	2418	2465
Імпорт, тис. т	860	1144	1254	1235	1139	1130	1163	1171
Експорт, тис. т	305	290	370	252	284	353	239	351
Фонд споживання, тис. т	1750	1630	1958	2010	2101	2203	2405	2432
Рівень самозабезпеченості, %	89,2	65,9	71,7	72,2	74,3	73,7	74,0	75,2
Питома вага власного виробництва у споживанні, разів	1,22	0,87	0,93	0,95	0,99	0,98	1,01	1,01
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	33	39	47	48	51	53	58	59
Імпортозалежність, %	49	70	64	61	54	51	48	48
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	17	18	19	13	14	16	10	14

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40]

Як свідчать дані табл. 1, незважаючи на те, що питома вага власного виробництва у споживанні у 2005-2012 рр. становила практично 100%, частка імпорту складала близько 50% за рахунок завезення таких видів плодів, ягід та винограду, які не вирощуються на території країни, і перевищувала частку експорту майже в 3 рази. При цьому рівень самозабезпеченості складав 75%. Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості даного виду продукції наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання плодів, ягід та винограду (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу) за 2005-2012 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імпорто-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	-0,95	-0,58
Споживання	-0,68	-0,68
Рівень самозабезпеченості	-0,66	0,06
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	-0,70	-0,67

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 1

Досліджуючи виявлені взаємозв'язки (табл. 2) можна дійти висновку, що імпортозалежність має тісний зв'язок із виробництвом плодів, ягід та винограду, причому зростання виробництва в Україні даного виду продукції

зменшує імпортозалежність країни за даним видом продукції. При цьому власне виробництво хоча і не так сильно, проте помітно і негативно впливає на питому вагу експорту у загальній ємності споживання цього продукту харчування. Аналогічний помітний, але також зворотній зв'язок простежується між споживанням та імпортозалежністю, тобто зростання частки імпорту призводить до помітного зменшення споживання даного виду продукції. Це свідчить про те, що хоча населення країни і недостатньо споживає згідно із раціональними нормами даний вид продукту, проте воно вважає за краще споживати продукцію вітчизняного виробника. Аналогічний зв'язок простежується між показником питомої ваги експорту у споживанні та споживанням, що показує про високі негативні тенденції щодо зменшення споживання даного виду продукції при зростанні його експорту.

Стосовно впливу імпортозалежності на рівень самозабезпеченості, то тут відповідно до умов ринкового середовища простежується достатньо сильний негативний зв'язок між зазначеними показниками. При цьому відсутній будь-який зв'язок між рівнем самозабезпеченості та зміною питомої ваги експорту у споживанні плодів, ягід та винограду. Це є результатом того, що рівень самозабезпеченості є вищим аніж рівень споживання даного виду продукції.

Наступним дослідимо взаємозв'язок між показниками самозабезпеченості та збалансованості м'яса та м'ясопродуктів. Споживання цієї продукції у 2005-2013 рр. становило від 47% до 75% від раціональних норм (табл. 3).

Таблиця 3

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання м'яса та м'ясопродуктів за 2005-2013 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Виробництво, тис. т	1597	1723	1912	1906	1917	2059	2144	2210	2389
Імпорт, тис. т	325	278	245	550	439	378	244	423	322
Експорт, тис. т	82	29	45	28	40	48	79	125	200
Фонд споживання, тис. т	1844	1967	2125	2340	2290	2384	2339	2478	2229
Рівень самозабезпеченості, %	86,3	87,3	89,7	81,0	83,4	86,1	91,4	88,9	106,8
Питома вага власного виробництва у споживанні, разів	0,87	0,88	0,90	0,81	0,84	0,86	0,92	0,89	1,07
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	47	51	55	61	60	63	62	66	75

Імпортозалежність, %	18	14	12	24	19	16	10	17	14
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	4	1	2	1	2	2	3	5	9

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40; 11-12]

За даними табл. 3 можна сказати, що за 2005-2013 рр. питома вага власного виробництва м'яса та м'ясопродуктів досягла 100% у споживанні, що призвело до збільшення частки експорту у споживанні та зниження частки імпорту у споживанні. Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості даного виду продукції наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання м'яса та м'ясопродуктів за 2005-2013 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імпорто-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	-0,25	0,61
Споживання	0,15	0,02
Рівень самозабезпеченості	-0,52	0,88
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	-0,52	0,88

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 3

Дані табл. 4 свідчать, що на рівень самозабезпеченості та питому вагу власного виробництва у загальному фонді споживання найбільший практично прямий має вплив питома вага експорту. Трохи менший, проте помітний зв'язок спостерігається між виробництвом та питоною вагою експорту у споживанні. Це свідчить про те, що виробники, в першу чергу, диверсифікують своє виробництво з урахуванням попиту на світових ринках. Слід зазначити, що практично ніякого зв'язку не спостерігається між споживанням та питоною вагою експорту у споживанні, тобто збільшення обсягів експортоорієнтованої продукції не впливає на зміну обсягів споживання. Стосовно імпортозалежності, то даний індикатор знаходиться в слабкій оберненій залежності від виробництва м'яса та м'ясопродуктів, тобто зростання

виробництва слабо впливає на зниження імпорту. Такий же слабкий прямий вплив здійснює зростання імпорту на зростання споживання, що є свідченням того, що деяка частина населення надає перевагу імпортній більш дешевій продукції.

Подібним продуктом по відповідності фактичного споживання раціональним нормам є молоко та молочні продукти. У харчовому раціоні пересічного українця даний продукт споживається стабільно від 54% до 64% відповідно до раціональних норм (табл. 5).

Таблиця 5

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання молока та молочних продуктів за 2005-2013 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Виробництво, тис. т	13714	13287	12262	11761	11610	11249	11086	11378	11488
Імпорт, тис. т	112	150	199	234	455	273	257	410	392
Експорт, тис. т	1901	950	939	1140	919	956	964	820	771
Фонд споживання, тис. т	10625	10980	10448	9890	9780	9470	9363	9797	10124
Рівень самозабезпеченості, %	115,3	107,9	105,8	107,6	106,4	106,4	106,7	104,6	102,7
Питома вага власного виробництва у споживанні, разів	1,29	1,21	1,17	1,19	1,19	1,19	1,18	1,16	1,13
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	59	62	59	56	56	54	54	56	64
Імпортозалежність, %	1	1	2	2	5	3	3	4	4
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	18	9	9	12	9	10	10	8	8

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40; 11-12]

За даними табл. 5 встановлено, що у 2005-2013 рр. рівень самозабезпеченості хоча і мав спадний характер, проте складав більше 100%, при цьому питома вага експортованої продукції перевищувала у 2-2,5 рази частку імпортованої. Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості даного виду продукції наведені у табл. 6.

Таблиця 6

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання молока та молочних продуктів

за 2005-2013 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імпорто-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	-0,76	0,58
Споживання	-0,63	0,21
Рівень самозабезпеченості	-0,69	0,95
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	-0,68	0,91

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 5

Зважаючи на дані табл. 6 можна сказати, що найбільший прямий вплив на зростання рівня самозабезпеченості та питому вагу власного виробництва у загальному фонді споживання здійснює зростання питомої ваги експорту у споживанні, що пояснюється незначним імпортом молока та молочних продуктів. Таким чином, зростання виробництва зазначеної продукції помірно впливає на зростання питомої ваги експорту у споживанні. Слабкий зв'язок між зростанням експорту та споживанням свідчить про незначний приріст споживання молока і молочної продукції при значному зростанні експорту. Стосовно показника імпортозалежності, то зростання даного індикатору помітно і достатньо сильно впливає на зниження показників збалансованості. Це свідчить про те, що український споживач віддає, в основному, перевагу вітчизняному виробнику.

Трохи краще ситуація спостерігається у споживанні овочів та баштанних продовольчих культур (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу) від 74% до 102% від норм, зазначених МОЗ України (табл. 7). Слід зазначити, що в останній час, споживання овочів та баштанних постійно зростало і у 2011-2012 рр. навіть перевищило граничні норми.

Таблиця 7

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання овочів та баштанних продовольчих культур

(включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу)

за 2005-2012 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Виробництво, тис. т	7606	8745	7317	8489	8976	8873	10562	10815
Імпорт, тис. т	100	168	158	356	232	311	285	213
Експорт, тис. т	150	201	298	251	347	335	303	346
Фонд споживання, тис. т	5663	5927	5509	5975	6312	6581	7440	7452
Рівень самозабезпеченості, %	103,4	109,4	100,8	107,4	107,8	100	105,3	105,8
Питома вага власного виробництва у споживанні, разів	1,34	1,48	1,33	1,42	1,42	1,35	1,42	1,45
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	75	79	74	80	85	89	101	102
Імпортозалежність, %	2	3	3	6	4	5	4	3
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	3	3	5	4	5	5	4	5

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40]

Як свідчать дані табл. 7 для даного виду продукції, який має 100%-вий рівень самозабезпеченості та високу питому вагу власного виробництва у споживанні, частка імпорту і експорту у споживанні майже співпадають, що пояснюється сезонним характером вирощування даного виду продукції та складністю його зберігання у свіжому виді. Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості даного виду продукції наведені у табл. 8.

Таблиця 8

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання овочів та баштанних продовольчих культур (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу) за 2005-2012 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імпорто-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	0,14	0,10
Споживання	0,15	0,17
Рівень самозабезпеченості	0,08	-0,28
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	0,12	-0,70

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 7

За аналізом даних табл. 8 слідує, що як і у випадку з плодами, ягодами та виноградом, питома вага власного виробництва у загальному фонді достатньо

сильно залежить від питомої ваги експорту у споживанні, але при оберненому зв'язку, тобто зростання експорту значно впливає на зниження обсягів власного виробництва даного виду продукції у загальному фонді споживання. Це є свідченням того, що експорт овочів та баштанних залежить від уподобань власного споживача, який віддає перевагу вітчизняному виробнику, а не від зростання темпів виробництва. Між усіма іншими показниками самозабезпеченості та збалансованості спостерігається або слабкий зв'язок, або такий зв'язок практично відсутній. Отже, на рівень самозабезпеченості овочів та баштанних практично не впливають показники збалансованості.

Така ж ситуація склалася у споживанні яєць (включаючи яйцепродукти) – від 83% до 108% від зазначених норм МОЗ (табл. 9).

Таблиця 9

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання яєць (включаючи яйцепродукти) за 2005-2013 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Виробництво, тис. т	753	822	812	863	919	985	1079	1104	1133
Імпорт, тис. т	5	3	3	7	7	7	3	4	4
Експорт, тис. т	1	1	16	23	58	75	83	82	81
Фонд споживання, тис. т	647	677	678	697	722	767	818	810	808
Рівень самозабезпеченості, %	101,2	104,2	102,9	104,4	107,4	108,5	108,9	108,3	111,8
Питома вага власного виробництва у споживанні, разів	1,16	1,21	1,20	1,24	1,27	1,28	1,32	1,36	1,40
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	83	87	88	90	94	101	108	107	83
Імпортозалежність, %	0,8	0,4	0,4	1	1	0,9	0,4	0,5	0,5
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	0,2	0,1	2,4	3,3	8	9,8	10,1	10,1	10,0

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40; 11-12]

Як показують дані табл. 9, яйцями та яйцепродуктами населення України забезпечується за рахунок власного виробництва, оскільки імпорт даного виду харчової продукції не перевищує 1%. При цьому експорт перевищує імпорт більше ніж у 10 разів. Результати кореляційного аналізу показників самозабезпеченості та збалансованості даного виду продукції наведені у табл. 10.

Таблиця 10

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання яєць (включаючи яйцепродукти) за 2005-2013 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імпорто-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	-0,31	0,93
Споживання	-0,32	0,94
Рівень самозабезпеченості	-0,17	0,92
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	-0,26	0,89

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 9

За даними табл. 10, визначено, що зростання всіх показників збалансованості напряму залежать від зростання питомої ваги експорту, оскільки питома вага власного виробництва у споживанні у 2006-2013 рр. перевищувала 120%. Імпортозалежність слабо впливає на показники збалансованості, що пояснюється низькою часткою імпортних видів даної харчової продукції у споживанні.

Наступними дослідимо взаємозв'язки між показниками самозабезпеченості та збалансованості у споживанні цукру (включаючи основні цукромісткі продукти, в перерахунку на цукор) та олії (включаючи основні оліємісткі продукти, в перерахунку на олію), споживання яких майже відповідає раціональним нормам (від 95% і до 107% по цукру (табл. 11) та від 98% до 117% по олії (табл. 12)).

Таблиця 11

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання цукру (включаючи основні цукромісткі продукти, в перерахунку на цукор) за 2005-2012 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Виробництво, тис. т	2139	2592	1867	1571	1275	1805	2586	2143
Імпорт, тис. т	177	120	25	91	92	90	48	10
Експорт, тис. т	154	165	120	103	88	65	51	174
Фонд споживання, тис. т	1795	1850	1860	1891	1745	1704	1758	1713
Рівень самозабезпеченості, %	111,7	130,4	93,4	77,2	69,3	100,4	140,5	117,9
Питома вага власного виробництва у	1,19	1,40	1,00	0,83	0,73	1,06	1,47	1,25

споживанні, разів									
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	99	103	104	107	99	97	100	98	
Імпортозалежність, %	10	6	1	5	5	5	3	1	
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	9	9	6	5	5	4	3	10	

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40; 11-12]

За даними табл. 11 виявлено, що за 2005-2012 рр. відбулося зниження частки імпорту у споживанні, зростання питомої ваги експорту цукру у споживанні, зростання рівня самозабезпеченості та питомої ваги власного виробництва у споживанні. Це свідчить про те, що у споживанні перевага віддається цукру вітчизняного виробництва.

Таблиця 12

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання олії (включаючи основні оліємісткі продукти, в перерахунку на олію) за 2005-2013 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Виробництво, тис. т	1437	2123	2294	1966	2899	3101	3268	4067	3549
Імпорт, тис. т	264	245	410	480	316	319	249	231	220
Експорт, тис. т	900	1678	2140	1590	2483	2850	2814	3742	3209
Фонд споживання, тис. т	635	639	664	694	711	680	625	591	557
Рівень самозабезпеченості, разів	2,1	3,1	3,2	2,7	3,8	4,3	4,9	6,4	5,9
Питома вага власного виробництва у споживанні, разів	2,26	3,32	3,45	2,83	4,08	4,56	5,23	6,88	6,37
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	102	103	108	114	117	112	104	98	100
Імпортозалежність, %	42	38	62	69	44	47	40	39	40
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, разів	1,42	2,63	3,22	2,29	3,49	4,19	4,5	6,33	5,76

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40; 11-12]

На відміну від цукру, олія та основні оліємісткі продукти мають майже 50%-ий рівень імпортозалежності за рахунок ввезення рослинних олій, які не вирощуються та не виробляються на території країни (табл. 12). При цьому рівень самозабезпеченості перевищував у 2011-2013 рр. у 5-6 разів фонд споживання, а питома вага власного виробництва у споживанні у 5-7 разів фонд споживання. Тобто виробництво даного виду продукції є одним із високоекспортоорієнтованих видів продукції харчування. Результати

кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості цукру (включаючи основні цукромісткі продукти, в перерахунку на цукор) наведені у табл. 13.

Таблиця 13

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання цукру (включаючи основні цукромісткі продукти, в перерахунку на цукор) за 2005-2012 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імporto-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	-0,01	0,26
Споживання	0,14	0,14
Рівень самозабезпеченості	-0,06	0,20
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	-0,05	0,20

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 11

Враховуючи нестабільність у імпорті-експорті цукру та основних цукромістких продуктів, за даними табл. 13 виявлена слабка хоча і додатна залежність між показниками збалансованості та питомою вагою експорту у споживанні, тобто зростання останнього індикатора дуже слабо впливає на зростання показників збалансованості. Ще менший за силою зв'язок, хоча і від'ємний, спостерігається між показниками збалансованості (окрім споживання) та рівнем імпортозалежності, тобто збільшення частки імпорту у споживанні практично не впливає на зниження обсягів виробництва, рівня самозабезпеченості та питомої ваги власного виробництва у загальному фонді споживання.

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості олії (включаючи основні оліємісткі продукти, в перерахунку на олію) наведені у табл. 14.

Таблиця 14

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання олії (включаючи основні

оліємісткі продукти, в перерахунку на олію) за 2005-2013 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імпорто-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	-0,43	0,98
Споживання	0,57	-0,61
Рівень самозабезпеченості	-0,47	0,99
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	-0,48	0,99

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 12

На відміну від цукру, по олії показники збалансованості, за виключенням споживання, напряду залежать від питомої ваги експорту у споживанні, оскільки його частка перевищує загальний фонд споживання у декілька разів. Стосовно показника споживання, то зростання експорту помітно і негативно впливає на його зростання, при цьому зростання імпорту з такою ж силою впливає на зростання споживання, що пояснюється достатньо сильним рівнем імпортозалежності невластивих для України олійних культур. Зростання імпорту призводить до помітного зниження усіх інших показників збалансованості.

Останніми розглянемо показники самозабезпеченості та збалансованості по таким продуктам харчування, як картопля, зернові та зернобобові культури (включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно), споживання яких в Україні перевищує раціональні норми, рекомендовані МОЗ України: по картоплі від 4% до 13% (табл. 15), а по зерну та зерновим – від 7% до 23% (табл. 16).

Таблиця 15

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання картоплі за 2005-2013 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Виробництво, тис. т	19462	19467	19102	19545	19666	18705	24248	23250	22259
Імпорт, тис. т	5	21	7	10	15	30	41	23	25
Експорт, тис. т	6	6	3	3	5	8	13	7	11
Фонд споживання, тис. т	6386	6249	6065	6099	6126	5914	6368	6394	5876
Рівень самозабезпеченості, %	99,5	99,6	100,3	102,2	100,8	97,7	110	98,4	97,9
Питома вага власного	3,05	3,12	3,15	3,20	3,21	3,16	3,81	3,64	3,79

виробництва у споживанні, разів									
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	1,10	1,08	1,06	1,07	1,08	1,04	1,13	1,13	1,07
Імпортозалежність, %	0,08	0,34	0,12	0,16	0,24	0,51	0,64	0,36	0,43
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	0,09	0,10	0,05	0,05	0,08	0,14	0,20	0,11	0,19

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40; 11-12]

Як слідує із табл. 15, хоча обсяги імпортованої картоплі і перевищують обсяги експорту, проте у загальній ємності споживання зазначені показники не досягають навіть 1%, а власне виробництво перевищувало споживання у 2005-2013 рр. більше ніж у 3 рази.

Таблиця 16

Значення показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання зернових та зернобобових культур (включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно) за 2005-2013 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Виробництво, тис. т	38016	34258	29295	53290	46028	39271	56747	46216	63051
Імпорт, тис. т	226	235	343	222	136	175	273	228	243
Експорт, тис. т	12650	11168	4490	16668	26160	14239	14825	27798	31798
Фонд споживання, тис. т	7750	7300	7090	7021	6860	6808	6730	6653	6565
Рівень самозабезпеченості, %	146,8	133,7	121,1	198,2	176,5	144,1	192,9	161,0	195,6
Питома вага власного виробництва у споживанні, разів	4,91	4,69	4,13	7,59	6,71	5,77	8,43	6,95	9,60
Споживання на 1 особу відповідно до раціональної норми харчування, %	1,23	1,19	1,14	1,14	1,11	1,10	1,10	1,09	1,07
Імпортозалежність, %	2,9	3,2	4,8	3,2	2	2,6	4,1	3,4	3,7
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, разів	1,63	1,53	0,63	2,37	3,81	2,09	2,20	4,18	4,84

Джерело : [6-10, с. 8, 36-40; 11-12]

За даними табл. 16 можна дійти висновку, що по картоплі імпортозалежність складала у 2005-2013 рр. не більше 4-5%, в той час як частка експорту в загальній ємності споживання перевищувала майже у 5 разів, а питома вага власного виробництва у споживанні перевищувало фонд споживання у 9 разів. Тобто, дана харчова продукція є високоекспортоорієнтованою.

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості картоплі наведені у табл. 17.

Таблиця 17

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання картоплі за 2005-2013 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імporto-залежність	Питома вага експорту у споживанні
Виробництво	0,62	0,71
Споживання	-0,07	-0,04
Рівень самозабезпеченості	0,39	0,34
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	0,68	0,79

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 15

Дані табл. 17 дозволяють визначити, що враховуючи відсутність експорту та імпорту картоплі у 2005-2013 рр., показники самозабезпеченості практично не залежать від споживання і помітно залежать від зростання обсягів виробництва. Трохи сильніший зв'язок існує між показниками самозабезпеченості та питоною вагою власного виробництва у загальному фонді споживання. Причому найбільший взаємозв'язок спостерігається між зростанням питої ваги власного виробництва у загальному фонді споживання та зростанням питої ваги експорту у споживанні.

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості зернових та зернобобових культур (включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно) наведені у табл. 18.

Таблиця 18

Результати кореляційного аналізу між показниками самозабезпеченості та збалансованості виробництва і споживання зернових та зернобобових культур (включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно) за 2005-2013 рр.

Показники збалансованості	Показники самозабезпеченості	
	Імporto-залежність	Питома вага експорту у споживанні

Виробництво	-0,04	0,73
Споживання	-0,11	-0,66
Рівень самозабезпеченості	-0,15	0,64
Питома вага власного виробництва в загальному фонді споживання	0,00	0,76

Джерело : розраховано автором на основі даних табл. 16

Враховуючи високоекспортоорієнтованість виробництва зернових та зернобобових культур, найбільший за силою взаємовплив на основі даних 2005-2013 рр. (табл. 18) простежувався між показниками збалансованості та питомою вагою експорту у споживанні. Так, зростання виробництва, рівня самозабезпеченості та питомої ваги власного виробництва в загальному фонді споживання призводить до достатньо помітного зростання питомої ваги експорту у споживанні, при цьому зростання питомої ваги експорту у споживанні призводить до помітного зниження споживання зернових та зернобобових культур, що свідчить про перевагу вітчизняного виробництва у населення. Стосовно імпорту даної продукції харчування, то враховуючи невеликі обсяги у порівнянні із експортом, встановлено, що даний індикатор не впливає ні на зміну обсягів виробництва, ні на зміну питомої ваги власного виробництва в загальному фонді споживання. А такі показники, як споживання та рівень самозабезпеченості слабо знижуються при зростанні частки імпорту у загальній ємності.

Таким чином, проведені дослідження взаємовпливу показників збалансованості та самозабезпеченості за основним продуктами харчування показали, що необхідність підтримки відповідного рівня продовольчого самозабезпечення передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників такої продукції як м'яса та м'ясопродуктів, молока та молочних продуктів. Високий аграрний потенціал України дозволяє досягти та підтримувати рівень повної самозабезпеченості основними (стратегічними) продуктами харчування (зерно, м'ясомолочна продукція, овочі тощо), при імпорті лише окремих видів сільгосппродукції та продукції харчової промисловості (плодів, ягід та винограду, неспецифічної для України рослинної

олії та оліємістких продуктів) і розвивати при цьому продовольчий експорт конкурентноздатної вітчизняної сільгосппродукції: зерна та рослинної олії.

Порівняльно високий рівень продовольчої самозабезпеченості таких видів харчової продукції як м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молочні продукти, яйця та яйцепродукти, овочі та баштанні культури при недостатньому споживанні продовольчих товарів є наслідком невисокого платоспроможного попиту населення.

Список використаних джерел:

1. Вишневська Н.М. Основні проблеми продовольчої безпеки та шляхи їх розв'язання / Вишневська Н.М. // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : Збір. наук. пр. – Рівне, 2007. – Вип. 3 (39). – С. 40-46. – (Серія : Економіка).

2. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.

3. Белокрылова О.С. Механизмы обеспечения продовольственной безопасности в условиях открытости экономики / Белокрылова О.С., Лебедева О.В. ; Под ред. Ю.С. Колесникова. – Ростов-на-Дону-2003. – 207 с.

4. Гойчук О.І. Продовольча безпека : Монографія / О.І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.

5. Наказ «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 №60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум. : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.

6. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2008 рік : стат. збірник / За ред. Ю.М. Остапчука, Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 54 с.

7. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2009 рік : стат. збірник / За ред. Ю.М. Остапчука, Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – 54 с.

8. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2010 рік : стат. збірник / За ред. Ю.М. Остапчука, Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 54 с.

9. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2011 рік : стат. збірник / За ред. Ю.М. Остапчука, Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2012. – 54 с.

10. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2012 рік : стат. збірник / За ред. Ю.М. Остапчука, Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2013. – 56 с.

11. Виробництво основних видів промислової продукції / Промисловість // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 23.01.2014. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

12. Товарна структура зовнішньої торгівлі / Зовнішньоекономічна діяльність // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – 21.02.2014. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.